

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Bölcsészkar

2023–2024-es tanév

II. év, II. félév

I. Általános információk

A tantárgy neve: Mondattan I.

Kódja: LLM4221 (MB), LLM4124 (MA), LLM4024 (MM)

Kreditszáma: a tantárgycsomagnak 5 (MB), 3 (MA); a tantárgynak 3 (MM)

Színhelye: Bölcsészkar (Horea u. 31.), Brassai terem

Az előadások időpontja: péntek 10:00–12:00

II. A tantárgyfelelőssel kapcsolatos információk

Neve, beosztása: Dr. Kádár Edit, docens

Elérhetőség: unikornis2015@gmail.com, illetve a Teams felületen.

III. A tantárgy leírása:

A mondattan I. kurzus célja a mondattani kutatás/elemzés alapvető tartalmainak bemutatása, módszereinek készség szintű elsajátíttatása, ezáltal a nyelvi rendszeren belüli összefüggések megláttatása és az elemzési készség fejlesztése; ugyanakkor rávezet a nyelvt(tan)i érvelés és bizonyítás, valamint a nyelvi anyaggal való munka módozataira és lehetőségeire.

A kurzus a magyar nyelv mondattanához a generatív grammatika elmélete felől közelít, amely elmélet az 50-es, 60-as években új lendületet és hatalmas perspektívát adott a strukturalista nyelvészetnek, s amelynek elementáris hatása azóta sem múlt el, hiszen új és új formákban jelenik meg, önmagát is folyamatosan revideálva. Ugyanakkor ma már egyrészt „nemzetközi”, mivel ugyanaz az eszköztár – néhány „paraméter” átállítása után – egymástól lényegesen különböző nyelvek leírására is alkalmazható, másrészt naprakészen tudományos is, mert jól definiált, formálisan leírt struktúrákon alapul.

Mindazonáltal e hét előadás nem kíván bevezetés lenni a (magyar) generatív mondattanba, hanem csupán néhány olyan fogalmat vesz át abból (a megfelelő technikai apparátus nélkül), amely a hallgatók eddigi leíró nyelvészeti ismereteit más perspektívába helyezi ugyan, de integrálható azokba. A kurzus célja elsősorban mintegy az alternatíváját felmutatni annak a hagyományos leíró nyelvészetnek, amelyben a hallgatók eddig „szocializálódtak”, külön hangsúlyt helyezve azoknak a jelenségeknek a leírására, amelyeket a hagyományos nyelvészet éppen azért nem tárgyal, mert nincsenek meg hozzá az eszközei.

- **Készségek, képességek:** A hallgatók tájékozódási pontokat, fogódzókat kapnak a tudományos érvelés mibenléte, a nyelvészeti adatolás és értelmezés kérdéseiben, valamint az alapvető szakirodalmi források tekintetében. Az induktív módszer használata, a tudományos modellalkotás módozatainak szemléltetése,

a rendszerszerűségek láttatása, az érvelésre fektetett hangsúly, valamint a szabályalkotási/felismerési és elemzőkészség fejlesztése több más tudományterületen, illetve tágabban, az élet több más területén felhasználható kompetenciák kialakítását segíti.

- **Módszerek:** A tantárgy felépítését módszertanilag a problémaközpontúság jellemzi. Minden anyagrészt olyan problémák, adatok vezetnek be, amelyek korábbi anyagrészek, illetve a hallgatók személyes nyelvi tapasztalatai alapján könnyen megérthetőek. Az adatok részletes feltárását diszkusszió követi, melyet a megoldott és nyitva maradt problémák zárnak, annak a látszatnak az elkerülése végett, hogy minden nyelvtani problémára van megnyugtató megoldásunk.

IV. Olvasmányok:

• kötelező olvasmányok¹

- É. Kiss Katalin – Siptár Péter – Kiefer Ferenc: *Új magyar nyelvtan*. I. rész: Mondattan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. (1–3. alfejezet: 1. A mondattan tárgya és alapfogalmai; 2. A mondat topik–predikátum tagolódása; 3. A predikátum belső szerkezete)
- Kádár Edit (szerk.): *Feladatbank anyanyelvi tanórák tervezéséhez az V–VIII. osztályban*. 1. kötet. Ábel kiadó, Kolozsvár, 2017. 1–172.
- Kádár Edit (szerk.): *Feladatbank anyanyelvi tanórák tervezéséhez az V–VIII. osztályban*. 2. kötet. Ábel kiadó, Kolozsvár, 2018. 1–173. (ajánlott: 314–361).

A fentiek érvényes könyvtári belépővel megtalálhatók a <https://public-view.bcucuj.ro/> oldalon is, az első opcióra klikkelve, majd a kart és a szakot kiválasztva a tantárgy nevénel (*Mondattan I. (LLM 4024)*-ként szerepel). A két feladatbank a gyakorlását szolgálja, ill. magát az megértést facilitálja azok számára, akiknek kisebb lépésekben lenne könnyebb megérteni a feldolgozottakat.

V. Az órák tervezete:

1. előadás: Bevezető beszélgetés. A nyelvészet: módszer. Műveletek végzése nyelvi adatsorokkal.

2. előadás: A grammatika szabályhalmaz? Mi a szabály? Szabálytípusok. Minek a modellje a grammatika? A grammatikai modell alkotásának lépései. Elemkészlet és szabályrendszer.

3. előadás: Nyelvelsajátítás, nyelvtanulás és nyelvi modell. Rendszermondat–szövegmondat/ rendszernyelvészet–szövegnyelvészet. Nyelvtipológia (morfológiai, szintaktikai tipológiák). Linearizáció és nyelvtipológia. Szó sor vs. mondat szerkezet. Relációs és lineáris organizáció. Alapszórend. Univerzálék és tendenciák.

4. előadás: A szórend szabadsága és tanulhatósága. Mit kódol a sorrend? Mintázatok. Hangsúly és a szórend. Semleges és nemsemleges mondatok. Eseményszerkezet. Régens és vonzat.

5. előadás: Szemantikai szerepek. Unakkuzatív (mediális) és unergatív igék. A magyar mondat topik–predikátum tagolódása. Perspektíva, szórend, diskurzusfunkciók.

6. előadás: Topik(ok): mi lehet topik (határozott és határozatlan, specifikus és nem specifikus kifejezések), mikor van több topik, mikor hiányozhat (eseményleíró, helyzetjellemző stb. mondatok). Thetikus és kategorikus állítások. Individuumszintű és helyzetképszintű predikátumok. Specificitási korlátozást mutató igék. A predikátum belső szerkezete 1. Igemódosítók. Predikatív vonzatok.

¹ Az ajánlott olvasmányok a szillabusz végén találhatóak.

7. előadás: A predikátum belső szerkezete 2. Fókusz tartalmazó predikátumok. Azonosító fókusz és információs fókusz. A kérdőszó pozíciója. Kontrasztív topikok. Kvantort tartalmazó predikátumok. Hatókör. Tagadás. Eseményszerkezet. Régensek, vonzatok, szabad határozók. Egyszerűsített modell és ábrázolás.

VI. Követelmények és a számonkérés módja:

- **Követelmények:** biztonságos tájékozódás a tárgyalt problémákban, az elméleti háttér (kötelező szakirodalom) ismerete.
- **A számonkérés módja:**
 - írásbeli vizsga (tesztlap) – 95%
 - fogalomtérkép² – 5%

(**Megjegyzés:** magyar fő- és mellékszakon a naplóba bekerülő végső jegyben a mondattan I. 40%-ot, a textológia 60%-ot számít. A **megszerzett részjegyek** 4 vizsgaidőszakon át érvényesek (azaz pl. a 2024. júniusi rendes vizsgaidőszakban megszerzett részjegy a 2025-ös júniusi pótvizsgáig). Ha ezalatt nem sikerül megszerezni a teljes jegyet, a részjegy elvész, és újra meg kell szerezni.

VII. Szervezési kérdések, különleges helyzetek kezelése

[Órán való jelenlét, a vizsgára való jelentkezés feltételei, pótlási lehetőségek, a plagizálás következményei, a vizsgán történő csalás(i kísérletek) következményei, a fellebbezések orvoslása].

Az előadásokon a jelenlét nem kötelező, mindazonáltal tapasztalat, hogy pusztán a szakirodalom alapján sokkal időigényesebb felkészülni egy sikeres vizsgára. Az előadást kiegészítően fakultatív műhelymunkára van lehetőség csoportos formában megadott időpontokban (erről tájékoztatás és feliratkozási lehetőség a Teams csoportban található).

Legkésőbb a választott vizsgaidőpont előtt 2 nappal kell feliratkozni a két lehetséges vizsgaidőpontja közül valamelyikre. (Köszönöm, a fák nevében is.) Aki elmulasztja a feliratkozást, annak nem lesz vizsgalapja, így nem vizsgázhat, illetve mindenki csak azon a dátumon vizsgázhat, melyre előzetesen feliratkozott.

A vizsgán történő csalási kísérlet a vizsgáról való kizárással jár.

Minden egyéb, itt fel nem sorolt kérdésben a BBTE Chartájának és mellékleteinek rendelkezései a mérvadók.

² A bevett megnevezés kissé félrevezető, mert valójában nem térképről van szó, hanem egy adott gondolkodási projektben az egyedi haladási irányainkat, azok részfázisait, csomópontjait és elágazásait képileg megjelenítő technikáról, amely a gondolkodás serkentését, áttekinthetőségét és eredményeinek rögzítését szolgálja (nem pedig azt, amit egy térkép, hogy ti. egy ismert úti célhoz már kitaposott utakon eltévedés nélkül odaérjünk). Ez tehát egy valós időben készülő gondolkodási folyamat vázlata és dokumentációja. Az új ismereteket és gondolatokat egy sajátos tudásstruktúrát alkotva építjük be korábbi fogalmi rendszereinkbe. A gondolattérkép/fogalomtérkép készítésekor nemcsak fejben, de vizuálisan is megjelenítünk egy új kapcsolatrendszert. A fogalomtérkép beadható elektronikusan (a fent megadott e-mailcímen vagy a Teams-en privát üzenetben) word vagy pdf-dokumentumként, valamint linkként, amennyiben egy fogalomtérkép-szerkesztő platformon (ajánlott: lucid.app) készült. Leadási határidő: a választott vizsganap előtti nap, déli 12 óra.

VIII. A tanszéki könyvtárban hozzáférhető, érdeklődőknek ajánlott (továbbvezető) olvasmányok:

- Alberti Gábor: *Bevezetés a magyar generatív mondatelemzésbe*. Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, Pécs, 1994.
- **Alberti Gábor–Medve Anna: *Generatív grammatikai gyakorlókönyv I.* Janus/Books, Budapest, 2002.**
- **Alberti Gábor–Medve Anna: *Generatív grammatikai gyakorlókönyv. Magyar transzformációs generatív nyelvészeti elemzések. III. A háttérelmélet.* HEFOP Bölcsész Konzorcium, 2006.**
<http://mek.oszk.hu/04800/04892/>
- *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* II–V. Szeged, 1996–2002.
- *Approaches to Hungarian* I–IX. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985–2005.
- Aronoff, Mark – Rees-Miller, Janie (eds.): *The Handbook of Linguistics*. Blackwell, 2003.
- Bánréti Zoltán (szerk.): *Nyelvi struktúrák és az agy. Neurolingvisztikai tanulmányok*. Corvina, Budapest, é. n.
- Carnie, Andrew: *Syntax: A generative introduction*. Blackwell, 2002.
- É. Kiss Katalin: *The syntax of Hungarian*. Cambridge University Press, 2002.
- É. Kiss Katalin: Mondattan. In: *A magyar nyelv kézikönyve*. Szerk. Kiefer Ferenc–Siptár Péter. Akadémiai Könyvkiadó, Bp., 2003. 205–242.
- Haegeman, Liliane: *Introduction to Government and Binding Theory*. Blackwell, 1998.
- Kálmán László szerk.: *Magyar leíró nyelvtan: Mondattan I.* Tinta Könyvkiadó, Budapest. 2001.
<http://budling.nytud.hu/~kalman/arch/konyv01.pdf>
- Kálmán László – Trón Viktor: *Bevezetés a nyelvtudományba*. Tinta, Budapest, 2006.
http://people.mokk.bme.hu/~tron/kalman_tron_bevetes_07.pdf
- Károly Sándor: Mondat és megnyilatkozás. *MMNySzgy.* I. 342–349.
- Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan I., Mondattan*. Budapest, 1992.
- Ouhalla, Jamal: *Introducing Transformational Grammar: From Principles and Parameters to Minimalism*. Edward Arnold Publisher, 1999.
- **Pinker, Steven: *A nyelvi ösztön*. Typotex, 1999.**
- Pléh–Síklaki–Terestyéni (szerk.): *Nyelv-kommunikáció-cselekvés*. Osiris, Budapest, 1997.
- Radford, Andrew: *Syntax: a minimalist introduction*. Cambridge University Press, 1999.
- Radford, Andrew: *Transformational Grammar: A first course*. Cambridge University Press, 1995.